

vh. Mus. Bibl. / Lep

7.

EXERCITATIO THEOLOGICA
EXEGETICA
IN
EPISTOLAM
S. PAULI AD TITUM,

PER DEI GRATIAM
IN REGIA FRIDERICIANA,
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,

DN. FRIDERICO WILHELMO,
REGNI BORUSSICI, ELECTORATUS, ET PROVINCIARUM
BRANDENB. HEREDE, & reliqua,

PRÆSIDE

DN. JOACH. JUSTO BREITHAUP, T,
S. THEOL. D. & P. P.

A. MDCCIII, m. JUN.

Publico Examine submissa

a

RESPONDENTE AUCTORE

DAVIDE NICOLAO BERDOTO, Montisbelg.
SERENISSIMI MONTBELGARTICO - VVURTEMBERGICI DUCIS
Alumno,

HALAE, LITTERIS ORPHANOTROPHII.

EXERCITATIO THEOLOGICA
EXEGETICA
IN
EPISTOLAM
S. PAULI AD TIMotheum,
CORINTHIENSIS
IN REGIA BRITANNICA
ACADEMIA
MAGNIFICENTISSIMO
D. ERNESTO AVGVSTO
D. JOACH. JUSTO BRVNIANO
P. THEOLOGO & R. P.
A. M. D. C. C. C. C. C.
DAVID NIELSEN
HALLAE LITTERIS OTTHONIANIS

EXERCITATIO THEOLOGICA
EXEGETICA
IN
EPISTOLAM S. PAULI
AD TITUM.

Uemadmodum *Augustinus* asserit, Ec-
clesiastico ministerio destinatis, ob
oculos nunquam non habendas es-
se ad *Timotheum*, & ad *Titum*, Pauli
Epistolas, utpote quæ de Pastoris
Ministerii partibus agant; ita non
abs re fore judicavi, si tanti Patris
pium consilium, quoad fieri potuit,
secutus, ex hisce Epistolis, privatim sæpe ponderatis, or-
dine ultimam, ad *Titum* perscriptam, ea potissimum de
caussa, ad Exegetici studii qualecunque specimen eden-
dum, seligerem, quod hanc ipsam nuper enarratam au-
diderim.

Laborem igitur, gravem quidem, sed implorata Dei
gratia superandum, aggressurus, hujus ante omnia Epi-
stolæ argumentum ostendo, quod idem est cum illo u-
triusque ad *Timotheum*. Sicut enim Paulus *Timotheum*

A 2

ex

ex Ethnicis conversum, libereque circumcisum, Ephesi reliquerat, quæ urbs Asiæ minoris erat Metropolis: 1. Tim. I, 3 pariter etiam *Titum*, ex Ethnicis quoque conversum, sed quia ex necessitate id fieri postulabatur, non circumcisum, Gal. II, 3. maxime commendatum, 2. Cor. VIII, 16. - 23. elegerat, qui *Crete*, nunc *Candis* dictæ, Insulam, in Mediterraneo Mari commodissime sitam, peteret, atque Ecclesiis ibi natis præesset, ut Episcopus quidem, verum ab hodiernorum splendore alienissimus. Conf. *Eusebii* Hist. Eccles. lib. III. c. IV. In hac itaque Epistola, quæ Pastoralis est, primò ostendit, qualis Minister sit eligendus. cap. I. Secundò quid, & quomodo docere debeat cap. II. Tertio denique capite, ea quæ cap. I. & cap. II. inculcata sunt, magis profequitur; data hac occasione, redemptionis, salutisque nostræ *summam*, tanquam adæquatam Christianismi & Ministerii fundamentum, describens.

Existimant *Versionis Montanæ* Auctores, hanc Epistolam videri ex Nicopoli Macedonia scriptam, eodem tempore, quo ad Timotheum prima exarata est. *Heideggerus*, cum *Vsserio* & aliis, circa tempus monet, quia *Actis Apostolorum* perlustratis, nihil de Tito reperiatur, hinc posse, concludi, scripturam hujus Epistolæ, post priora Pauli vincula, adeoque post primam ad Timotheum contigisse; id quod eodem recidit.

IN CAPUT I.

Inscriptio a v. 1. ad 3tium *inclusivè* duabus absolvitur partibus: in prima sibi Apostolus auctoritatem adstruit, Vocationem, ac fundamentum ejusdem indicans: in secunda *Titum*, ad quem scribit, vivis pingit coloribus. Et simul, mira divini Spiritus sapientia, ea statim tacite incul-

culcat Tito, quæ ad pastorale munus; nec non Cretensibus, aliisque Christianis, quæ ad communem in Christo vocationem pertinent.

In primo *versiculo* hæc notatu dignissima de Apostolo ipso, vere regenito, ac vero pastore leguntur, quod se *δύλον Θεῶ* vocet; non tantum propter Titum, sed & propter alios, qui, quatenus vere conversi etiam *δούλοι Θεῶ* sunt, hancque prærogativam cum Apostolo communem habent. I. Petr. II, 16. Hæc tamen appellatio hic non ita generaliter sumitur, ut ad homines extra Ecclesiam applicari solet, prout de *Nebucadnezare* dicit ipse Deus, quod sit servus suus Jerem. XXV, 9. sed *speciatim*, & *proprie* de omnibus vere regenitis usurpatur, qui utique *a peccati servitute liberi, justitiæ Dei servi facti sunt*. Rom. VI, 19, 20. Verùm *Epitheton* istud ad tantam auctoritatem muniendam nondum sufficiebat, qua velut Pater in jure constitutus, filium de officio monere posset. Titus enim servus & ipse *ministerialis*, ac omnes ceteri fideles servi Dei erant, licet non eodem gratiæ in hærentis gradu. Quamobrem additur: *ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Miranda est *adversativa*, dè, quæ inseritur *emphaticè*. Objicere quippe & Titus & Cretenses poterant, se quoque servos Dei esse; ideo sic occupat: quod non solum servus Dei sit, sed & Apostolus J. C. ac talis quidem, qui non modo sinceri Christianismi veritatem salutariter imbibere, jamque adultus, solidos ceperit cibos, propter habitum sensus habens exercitatos ad discretionem boni & mali; sed & maxime, qui ad hoc grave munus specialissime fit instructus & vocatus. Quamvis enim nomen hoc & aliis Dei servis, quibus tantum minime concessum, alicubi tribuatur ab ipso Apostolo; id tamen fit alio sensu, minus stricte, & habito ad *particula-*

res Ecclesias respectu. Phil. II, 25. Certe enim fatendum est, Apostoli officium stricte sumptum longe majoris momenti fuisse. Quod ut dilucidus constet, vid. Act. I, 8. *Oportet*, inquit Petrus, *ex iis viris, qui nobiscum convenerunt toto tempore, quo Dominus Jesus versatus est &c. unum fieri nobiscum resurrectionis Christi testem.* Quæ requisita sane peculiariter fuerunt. Imo cum duo statuerentur, qui debitis hisce requisitis instructi essent, non *Josephum*, licet vere conversum, sed *Matthiam* sapientia æterna ad tam sublime munus destinavit. Cumque Christus post resurrectionem, amplius quam quingentis fratribus visus fuerit, nullus tamen eorum præter duodecim, ad Apostolatam, κατ' ἐξοχήν talem, admissus est.

Licet autem de Paulo hæc maxime singulares rationes, præsertim secundum memoratas *circumstantias* spectatæ, asseri omnes haudquaquam possint; nam ex duodecim ordinariis non fuit, nec ita, sicut alii Apostoli, cum Salvatore in hoc mundo versatus est: hæc tamen requisita fuerunt alio modo compensata, ut Pauli munus peculiare quid habere in recessu, non vereamur affirmare. *Apostolus* quippe *extraordinarius* fuit. Si ergo extraordinarius Legatus in republica, res momenti gravissimi tractare solet: quidni & idem de Paulo affirmare liceat? & quidem eo magis, si primo ipsius vocationis modus ex stupendo processu divino Act. IX. Coll. Cap. XX. v. 16, 17, 18, 20. attendatur; qualis alii ministro vocando unquam contigisse, nulli legitur: secundo, si insignes ad ipsum factas revelationes 2. Cor. XII. consideraverimus: tertio, si 1. Cor. XV. v. 8, 9, 10. ponderentur, ubi quidem se, cum aliis comparando, minorem ipsis duodecim facit, verum ex profundissima animi, nihilum suum probe agnoscentis, submissione,
&

& non tam præsentis, quam pristini status, ratione habita v. 9. aliàs enim, plus omnibus per Dei solam gratiam se laborasse, ibidem profitetur. At vero regnum Dei & excellentia ministerii in virtute & efficacia, non in externa quadam specie sita est. Quo quis magis in Christo laborat, pluresque lucratur animas, eo præstantior idem existit in regno cœlorum. confer. Rom. XV, 15, 16, 17, 18, 19, 20. &c. Quarto, ad vocationem Pauli plane peculiariter, magis magisque agnoscendam, notentur loca, quæ ipsum magna cum emphasi *Apostolum gentium* prædicant, licet & cæteri Apostoli gentibus Evangelii verbum subministraverint. Quinto denique plurimum hic facit assertio strenua muneris Apostolici, Gal. I, 1, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Cap. II, 1, 5, 6, 7, 8, 9. instituta: Coll. I. Cor. XV, 1. cap. XI. ubi ipsum non ab hominibus, sed a Deo solo instructum esse, satis liquet. Quæ omnia Apostolatam Pauli non solum extollere, sed ea quoque *Vicariatam Petri* in sensu Pontificio destruere, obiter notandum est.

Nec sine pondere additur: *Apostolus Jesu Christi*; ut nimirum insinuetur gloria & excellentia Novi Testamenti, in quo Filius Dei non amplius ut *mediator exhibendus*, sed tanquam revera *exhibitus*, Apostolum Paulum mittit, qui ipsum evangelizet.

Verum enimvero, quia multi falsi Prophetæ atque Apostoli erant jam tum temporis, ideo & Titi & Cretensium confirmandorum atque excitandorum causa, fundamentum, seu *principium normativum* Apostolatam sui sapienter subjungit: ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν θεῶν, i. e. non secundum voluntatem hominis, seu carnalem sapientiam, eorum instar, quos in hoc ipso capite censere atque confutare vult; sed secundum veram, non fictam,

fictam, vivam & practicam ipsorum fidem, quos Deus elegit, & qua Paulus ipse ad spem æternæ hæreditatis vivam regeneratus fuerit.

Tanti momenti est hujus Epistolæ introitus, ut, qui eum recte mente assequi velit, totam Epistolam simul ponderare debeat. *Cretenses* pigerrimi ac maxime ignavi erant: stimulis igitur efficacissimis utendum ad eos excitandos; id quod fieri jubet hoc exordio. Tanta quippe horum verborum emphasis, *κατὰ πίσιν* &c. ut in Cretensibus tacite excitare valuerit desiderium in tali fide ardentem crescendi, ad quam totum Ministerium tam Novi, quam Veteris Testamenti se conformet, & in qua electio ad vitam fundetur.

Additur sequentibus verbis declaratio: *ἡ ἐπίγνωσις*, ubi *oppositio*, quæ in exegeti præclarum suppeditare solet adminiculum, probe attendenda venit. Cretenses confines erant Græcis, qui sapientiæ laudem præ se ferebant; 1. Cor. I, 22. ideo opus erat, illis ostendere carnalis ac divinæ sapientiæ discrimen genuinum, quantumque humanæ cognitioni antistat spiritualis rerum divinarum agnitio. Hanc itaque demonstrandam oppositionem egregie indicat primo vox, *ἐπίγνωσις*, quæ minime naturalis est est notitia, studioque humano acquisita, sed intime connexa, ut hic patet, cum *πίστις*; quæ fides cognitionem, assensum & fiduciam, non nisi ex Spiritus Sancti illuminatione supernaturali atque efficaci operatione, agnoscitur; ut, præter infinita Scripturæ loca, ipsa fideles docet experientia. Vide vel unicum locum ad Eph. I, 19. II, 8. nec non Luth. Catechismum min. art. III.

Observamus porro, vocem *ἐπίγνωσις*, *compositam esse*, qua non simpliciter *theoreticum*, seu mere *objectivum* quid,

quid, sed affectiva agnitio, persuasio ac convictio denotatur. Quo ipso fortissime animos Cretensium compellere vult, si forte gloriari voluerint ac dicere, cur tanta prædicaret de γνώσει, se etiam doctos esse, & γνώσει gaudere: tum enim tacite quidem, sed efficaciter regerebatur: Vos habetis γνώσιν, scil. humanam, verum ἐπίγνωσιν, quæ longe sublimius quid est, ex propriis viribus consequi non potestis. Quanquam & γνώσιν cognitioni naturali simpliciter opponere suffecisset, quæ vere & theologice talis, prout a Christo, a Prophetis, & ab Apostolis sæpe usurpatur, jam tale quid denotat, quod ab omni eruditione, seu sapientia humana, toto coelo non tantum differt, sed & corruptæ illius indoli e diametro opponitur: ut 1. Cor. I, 5, 6. 2. Petr. I, 5, 6. Conferatur Salom. *Glasius* Rhetoricæ Sacræ p. 357. in illud ad Phil. II, 9. *Charitas exuberet in agnitione* (ἐπίγνωσει) & *omni sensu* (αἰσθήσει) scribens: *Agnitio hæc est viva fides in Christum Tit. I, 1, 2. Job. XVII, 3. Esa. LIII, 11. eam comitatur αἰσθησις, sensus, h. e. experientia interior animæ, seu interius Sp. S. in corde testimonium, de gratia Dei, & adoptione ad salutem: de quo Rom. V, 1, 5. VIII, 16, 17. XIV, 17. Hebr. V, 14. Constat itaque, Paulum vocem ἐπίγνωσεως in hunc finem adhibuisse, ut mundi sapientiam prosterneret.*

Secundo ipsa, de qua solliciti sumus, *oppositio* patescit ex *objecto* τῆς ἐπίγνωσεως, quod est ἡ ἀλήθεια, quæ hic non tantum logice, vel objective, sed etiam subjective, theologice, practice, atque ita specialiter sumitur. Paulus quippe, suam Apostolicam asserens auctoritatem, philosophari non debuit: 1. Cor. II, 5. Nec deinde, si veritatem *mere objectivam* proposuisset, satisfactum esset officio: nam ita sese magis non commendasset, quam Bileam, qui quidem mysteria fidei proferret historice, sed nihilominus hostis

B

veri

veri Israelis esset. Aliud ergo, quam *humana* num quid, per τὴν ἀλήθειαν intendit, quod supernaturale, *mere* divinum, subjective & efficacissime sit efficiens; quod plus sentiat, quam exprimi aut demonstrari possit, extrinsecus; quod plus convincat, certioreque animum reddat, quam si omnia doctissimorum argumenta accumularentur. Uno verbo, hic de veritate agitur, quæ virtute singulari, eos omnes *vere* liberos efficit Joh. VIII, 32. qui ipsi ex toto corde adhærent. Vide omnino Apoc. XXI. ad finem. Ut enim ibi mendacium, quod damnandi faciunt, omnia mala, quæ patrari possunt, complectitur; ita vi oppositionis concluditur, veritatem id omne bonum, (Joh. I, 17.) quod in sincera conversione ac renovatione, integra sentitur, atque in praxin fideliter reducitur, connotare. Optime ergo veritatem in Christo Eph. IV, 21. vertit Lutherus: *ein rechtschaffenens Wesen*. Quem imitati Doctores Theologi, imaginis divinæ restabiliendæ rationem in ipsa veritate merito ponunt.

Tertio tandem oppositam *carnis & Spiritus sapientiam*, indicat articulus emphatice postpositus cum *determinatione*, τῆς κατ' ἐπιστάσεως. Quæ ipsa oppositio aptissime veritatis agnitionem determinat, ostenditque, ita cum illa comparatum esse, ut tota quanta est, non solum pro fine, sed etiam pro perpetua atque *finali* norma pietatem agnoscat, ad quam se sine ulla exceptione conformet, secundum quam se totam dirigat, quam tam in fieri, quam in esse, semper respiciat, & ad quam denique naturali propensione, tanquam ad suum centrum, tendat.

Quocirca hic textus, quoniam salutis nostræ mysterium nervosissime sistit, exponiturque fidem Evangelicam, adeo

adeo nonnullis placuit Theologis, ut hanc definitionem Theologiæ, vel, si mavis, Christianismi, esse optimam statuant. Constat enim omnibus partibus perfectæ definitionis, petitiæ scil. ab ipsa re, objecto, & fine; qui finis v. sequenti subjungitur: *ἐπ' ἐλπίδι*, &c. *sub spe*, seu *ad spem vite æternæ*, ad quam Petrus dicit nos regenerari, 1. Petr. I, 3. Quibus paucis verbis optime fidelis animus exprimitur, qui Theologiam, seu doctrinam Christianam, non modo ut disciplinam externam respiciens, ipsam intimius recipit, nec non ejusdem vim precibus continuis, meditatione ac tentatione experiri pergit prudenter, ita ut spes viva oriatur magis magisque, & orta stabiliatur. Quantum sit bonum spes hæc, vel exinde liquet, quod Petrus loc. cit. eam tanquam regenerationis effectum ac finem proponat.

Indole ac fine *ἐπιγνώσεως τῆς ἀληθείας* præmissis, sequitur *adjunctum*, quo ratio exprimitur, *sub qua versatur* agnitio veritatis; Dei nimirum promissio, qui insigniter prædicatur *ἀψευδῆς*, ut omnibus hominibus Pl. CXVI, II. & idolis oppositus sit. Atque isti egregio appposito annectitur aptissima occupatio: ne quis enim suspicaretur, hanc doctrinam vel falsam, vel novam esse, ait: *ante tempora secularia promissam esse*, hoc est, secundum D. Flacium, statim ab initio in paradiso, antequam ullum seculum effluxisset, cum Judæi & Gentiles in nulla essent differentia, atque in uno Adamo simul existentes, æque benedictionem primævam acciperent. conf. 2. Tim. I, 9. Verum, ut bona illa maxima, quæ promissa sunt, eo magis exhilarent, atque ad grati animi testificationem laudesque excitent satis efficaciter; pergit Apostolus, mentionem *medii*, per quod ipsa bona *realiter* exhibeantur, attingere spe-

cialius. Hinc ex abrupto, & cum celerrimo affectu, quem *colon* loco *puncti*, alias ponendi, innuit, subjungit: *ἐφ' ἁγίων* *αὐτοῦ* δὲ. Hic profecto tanta æmulatio latet, ut facile exprimi non possit. Et idem est, ac si forte dixisset: Promisit Deus spem æternæ vitæ Adamo, Patriarchis ac populo Israelitico; ipsi vero & fidelissimi quique non nisi e longinquo, & anxii cum suspiriis hoc ineffabile bonum expectare dubuerunt, ut Hebr. XI. docetur. Adversativa igitur hoc vult: ecce, Deo ter Optimo Maximo fit laus & gloria, mihi indignissimo olim peccatori, Tibi Tito, vobisque Cretenfibus, qui ex populo Dei non eratis, longe majora reservata sunt, quam vel Abrahamo vel pientissimis Patribus, ipsisque fœderis antiqui heroibus! laudate mecum Deum, gratias ei semper agite, propter inenarrabilem ipsius in nos omnes misericordiam! En! Patefecit nobis, quod olim promiserat, nempe suum de hac spe *vita æterna* verbum Evangelicum, quo id ipsum bonum, quod antea multifariis velis in Ver. Test. opertum, & in Gentilismo plane absconditum erat, præsentissimum nobis factum est; non tantum oblatum, sed & vere collatum, atque Spiritu S. obsignatum. Observatu dignissimum puto, quod adjicitur: *νασείσῃς ἰδιώσῃς*, hoc est, quando Sapientissimo & Optimo Deo visum est, non nobis, quorum rationes Jehovah consiliis, & tempora temporibus contraria sunt Es. LV, 8, 9. propriis DEI temporibus, quæ sibi DEUS reservaverat. Act. I, 6, 7. Nam suas Christus horas ac tempora habet. Maria, licet Jesu Christi mater, sui filii tempora horasque nesciebat; nec Mariæ aut discipulorum erat, vel tempora DEO assignare, vel saltem curiose de illis inquirere Act. I, 7. Suo justissimo consistunt æquilibrio omnia æternæ Sapientiæ decreta. Nec ulla, nisi in peccatore, confusio.

fusio. Quemadmodum ergò Deus impletis *suis* temporibus misit Filium : sic singula facienda, etiam minutissima, quæ ad uniuscujusque spirituale bonum pertinent, absque curis seu consiliis creaturæ *propriis* implebuntur, & quidem suo tempore. Modo vigilet, atque ordini divino subiectus maneat homo, certissime omnia bene facientem Jesum experietur, depravata licet ratione alia prævidente, alia cogitante, atque expectante, sive concludente.

Additur porro modus, quo tantæ gratiæ Evangelicæ ministerialis oblatio exerceatur, *ἐν κηρύγματι*, per præconium; quod, ne contemnatur, sed ut grato potius animo accipiatur, annectit Auctor: *ὁ ἐπιστεύθη ἐγὼ*, vel si græcismi nervus perspiciatur, quod concreditum mihi esse, conscius sum: & quidem non ex humano consilio, vel favore, sed præordinante ac prædestinante ipso Servatore nostro, qui sic per me verbum dispensando, non nisi cogitationes pacis erga mundum fovet.

Peracta descriptione sui, Apostolus apponit emphatice talem, quæ ipsi Tito maxime conveniebat. Vocat eum, uti 1. Tim. I, 2. Timotheum vocaverat, germanum seu genuinum in communi fide filium; *γνησίῳ τέκνῳ κατὰ κοινὴν πίστιν*. quia scil. eum ad mentem divinam genuerat, eo modo, quo se Corinthiorum & Galatarum patrem proficitur, suo ministerio in spem æternæ vitæ genitorum.

Votum v. 5. contentum epistolis quidem ceteris commune est, peculiare tamen animadvertitur, quod *ἐλεος* in solis epistolis ministerialibus (videatur 1. Tim. I, 2. 2. Tim. I, 2.) inferatur. Paulus per *τὸ ἐλεος* omnem sive crassum, sive subtilem in Theologia *Pelagianismum* prostratum vult, innuitque rationem, quæ expetendæ sint vires ac donaspiritus, ac recte munere pastoralifungendum, in quo ni-

hil aliud, quam pura DEI misericordia, quæ sola ministrum fidelem efficit, respicienda est. Gratia, χάρις, ad justificationis, & pax, εἰρήνη, ad renovationis conservationem pertinet. B. *Lutherus* ex hisce votis solet argumentari pro Deitate Christi; continent enim effectus mere divinos.

Inscriptioni, & voto subjungitur *Narratio*, v. 5. occasionem causamque epistolæ scriptæ ostendens; quæ hæc erat, ut commonefieret Titus, apud Cretenses hunc in finem relictus, ut quæ corrigenda supererant, sedulo corrigeret, Presbyterosque oppidatim constitueret. Particula *ὡς*, modum indicat maxime observandum, qui deinde fusius proponitur. Pertinet hic textus, ad signa s. notas, quæ requiruntur ad munus Ecclesiasticum digne subeundum.

Horum characterum, magnis emphasibus appositorum primus est, ut Candidatus dignus, sit ἀνέγκλητος, ut culpa ei non adhæreat, quæ merito in ipsum devolvi queat. Secundus, ut sit μίας γυναικὸς ἀνήρ. Cujus rei ratio ex Historia Ecclesiastica petenda est. Videatur *Chemnitius in Exam. C. T. Sess. Oct. de coelibatu Sacerdotum, & de Digamia Sacerdotum*; ubi ex Hieronymo & Chrysostomo docet, Paulum respicere & Græcos & Judæos, apud quos plures uxeres simul eodem tempore concedebantur. Unde & *Theophylactus*, id repetens, interpretationem hanc habeat: *Si duxerit uxorem Episcopus, unius sit, non multarum maritus.*

Non ergo ex hoc requisito concludendum, aut necessarium fuerit, ut Minister admittendus, vel unam uxorem habeat. Nec quoque Ecclesiæ Græcæ sententiam urgentis, interdictum hoc Paulinum eò extendentis, quasi nem-

nempe Presbyter , mortua prima uxore , secundas cogitare nuptias minime , sed reliquos in viduatu annos transigere debuerit. Paulus enim Judaismum atque Ethnicismum potius , rationemque illius temporis respicit. Videmus igitur , in Exegesi multa esse dijudicanda ex Historia , & nonnunquam tritissimum valere axioma : *Distingue tempora , & concordabit Scriptura.*

Tertiam Notam constituit , τέκνα πιστὰ ἔχειν. Hic per liberos fideles non tantum intelliguntur , qui religionem Christianam externe profiterentur , sed etiam qui præter hoc in πίστις sinceritatem testarentur , & in vita , moribusque tale revera exemplum præberent , quo ceteri omnes ædificarentur , & ad genuinam pietatem excitarentur. Quid per πιστὰ τέκνα velit Paulus , in oppositione declaratur , quam Græcus indicat textus : sic πιστὰ , ut non sint ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας ; non modo a luxu abhorrentes , sed ne hujus quidem criminis de jure accusati. Si autem id liberorum , quanto magis presbyteri requisitum esse debet ; qui si laboraverit infamia , satius est , ipsum a ministerio sponte abstinere , nisi vel innocentiam suam , demonstret , aut publica vitiorum confessione , atque emendatione manifesta , vere mutati animi poenitentiam declaret. Ita olim *Augustinum* , cum is flagitiis olim indulisset , postea illorum poenituit tantopere , ut de pristino flatu pessimo verba facere , & scribere non dubitaverit contritissimus.

Ἡ ἀσωτία est vitium , ebrietati non solum aliisque crassioribus moribus impositum , sed & generaliter capienda vox de omnibus , qui sensus suos , animumq; regere ac recte moderari nesciunt , atque ita non minus ad sacram , devotionem rite excolendam , quam ad studia , aliaque solide

lide tractanda inhabiles sunt. Nec mirum certe est, Dei verbum tam clare & nervose inculcatum fructus nihilominus plerumq; adeo exiguos in hominibus edere. Quid aliud in causa est, quam divagatio sensuum animique levitas, quasi puerilis, qui prava ductus concupiscentia, per quævis objecta distrahitur? Frivola quidem res hæc infano Mundo videtur, sed satis proh dolor illi experiuntur, quibus emendatio animæ sanctior cordi est, quam dolorifica expergefactæ conscientiæ vulnera infligat hic *ἀσώτιας*, subtilioris & infirmioris etiam morbus.

Exstat porro, quid per *τένω πισά* intendatur, nempe *μη ἀνοπότακτα*. quæ vox è tribus composita, *non subiectos* significat, qui nulli volunt ordini subijci. v. 10. optime notavit in margine Beza, sic proprie dici, boves, qui jugum subire nolunt. Ignatii, Clementisque epistolæ multum habent hac de re, monstrantque satis, in & cum verbo Dei submissionem seu obedientiam, veri Christianismi *κείνη* esse. Ordo iste Apostolicus omnino alius est, ac vulgo in Ecclesiis atque Academiis agitur, ubi liberratis abusus tam horrendus invaluit, ut quot capita, tot sensus sint, & quisque ex arbitrio suo vivere velit. Enim vero qui reipublicæ Christianæ inservire vult, nec prius subijci vel obedire didicit, quomodo ille ab aliis aliquando postulabit, quod ipse suo denegavit tempore? Profecto, sine obsequio, uti Respublica, ita Ecclesia cadit necessario: & qui subjectionem renuit, & Spiritui Christi, & naturæ ipsi repugnat.

Dixerat Apostolus: *Si quis est inculpatus*: hic v. 7. huius requisiti necessitatem non sine urgente causa iterum inculcat, peculiari utens *medio termino*: Si presbyter est *dispensator ipsius DEI* constitutus, sequitur, debere esse ipsam inculpatum.

Spe-

Specialius exinde remouentur vitia, a quibus maxime DEI minister abhorrere debet. Primum inter hæc locum obtinet ἡ ἀυθαδέα, primæ in Proverbiis Salom. præceptæ virtuti cap. I, 4, 5, 7. e diametro opposita; qua nimirum sibimet ita placet homo, ut salutarem quamlibet correctionem ex superbia reciciat, vel saltem censuram penes animum admittere recusset: confer 2. Pet. II, 10. nec non 2. Tim. III, 2. ubi Φιλαντία, ut quæ alia τῆς ἀυθαδέας Synonyma antecedit, ponitur, cum præmissa peculiari temporis ratione, ἐν ἐσχάταις ἡμέραις; qua innuitur, de hominibus in ultimis hisce sæculis speciatim hoc loco dici, & præcipue quidem Theologiæ cultoribus, quod Φιλαντία maxime laborent: quæ tamen, si Jesu Christi crucifixi sapientiam, unice salvantem, penes animum experiri velimus, omnino deponenda est.

Remota ἀυθαδέα, tanquam radice omnis mali, rivuli fructusque ejusdem abscinduntur; a quibus singulis recensendis, brevitatis causa abstinemus. Haud tamen prætermittimus, emphatice repetitam particulam negativam: μὴ, μὴ &c. qua singularis Apostoli sollicitudo, circa singula hæc Pastoris requisita designatur.

Quæ removeri Paulus vult vitia, vidimus. Jam ad virtutes, quarum prima est, ut futurus Presbyter sit, Φιλόξενος, hospitalis, extraneos excipiens; de quo passim in Novo Testamento præcipitur. Hæc peculiaris erat Ecclesiæ primitivæ virtus, quod extranei adventantes exciperentur, & pastorum aedes simul hospitia ordinaria essent: proprium quippe Presbyterorum fuit, hunc in finem hospites agere, ut egregia occasione data, hospitio exceptos cibis etiam spiritualibus pascerent. Conf. 1. Tim. III, 2. 1. Petr. IV, 9.

C

Adjun-

Adjungitur, *Φιλάγαθος*, qui ex animo aliis benefacere amat; vel potius, qui omnes bonos piosque diligit: uno verbo, bonorum amans. Vertit quidem Erasmus, bonarum rerum studiosus, nec ineptè; interim plerique interpretes objectum ejus, qui *Φιλάγαθος* sit, referunt ad personas.

Circa *σώφρονα*, temperantem, sobrium, nervus vocis accurate perspicendus est, quem qui recte capit, haud minimam Theologiæ partem intelligit. Primo *σώφρων* non certe ille est, qui tantum in externarum rerum, ad corpus pertinentium, usu, modum servare novit; sed qui ita se continere didicit ex vera poenitentia, ut ab omnibus vaniloquiis, alioque subtiliori veneno, sensus, animamque depravante, abstineat, fidei & pacis spiritalis gustum adeptus. *σώφρων*, deinde idem significat, ac compositæ mentis esse, ita ut rectum quis in discrimine rerum adhibere valeat modum, ac judicium, nec sapiat ultra mensuram, quam divinitus concessam ipse expertus sit. Rom. XII, 3. Bene quidem vertit Lutherus *zuchtig*; sed tamen notandum, ipsum per vocem *Zucht* virtutem, non sexto præcepto solum, uti vulgo Germanus accipit, sed maxime τῆ ἀνθαδεία oppositam intendere, qua omnia in debito ordine, justa mensura, seu æquilibrium servantur. Felicius reddidisse videtur Gallus, *Sage*: quæ vox, & in judicio & in voluntate rectitudinem optimam tenere, significat. Quin imo tantæ latitudinis illa est vox, ut *δικαιον, ὁσιον, ἐγκρατῆ* complectatur.

Ad quos ultimos characteres animadvertimus, *δικαιον*, justum, pro objecto alios homines relative agnoscere; *ὁσιον*, ad ipsum Pastorem referri quidem, cujus & caro & spiritus omnino in sanctificatione conservari debent: 2. Cor.

Cor.

Cor. VII, 1. sed hîc tamen ad Deum maxime respicere, coram quo ita Presbyter ambulare debet in omni timore, atque integritate, sicut olim Abrahamus, ut eum nunquam non sibi propitium seu faventem habeat. ἐγκρατῆ autem, magis proprie ad hominem, intra se spectatum, terminari seu pertinere. ἡ ἐγκράτεια, si vis vocis penitus obfervetur, internum robur, in spiritali etiam acerrimo certamine adhibitum, significat; si, e. g. in aliquem pravi carnis appetitus irruant, & vehementer ipsum afficiant, requiritur sane, ut divinum ille robur seu ἐγκράτειαν ex fide præstet, hostibus spiritalibus opponendam. Virtus hæc Apostolis familiaris 2. Petr. I, 6. non in uno consistit actu, sed in masculo habitu, repetitis ac continuatis conatibus per gratiam acquirendo. multa quidem pro illa continentia argumenta humana suppeditat *Ethica Gentilium*, at, vero præter umbram solam nihil. Solus quippe Sanctus Spiritus veram ἐγκρατείας, aliarumque omnium, quas cogitare potes, virtutum rationem in cordibus efficere potest per fidem, in sincera Spiritus paupertate. Quis ergo non videt, maximam studiorum laborumque omnium benedictionem in divina ἐγκρατεία sitam esse, qua studiosus vere Christianus vel fortissimos iracundiæ, voluntatis &c. affectus, erumpere conantes, superare, atque infinitos, quibuscum in vita luctandum ipsi est, Gigantes, tanquam funda Davidis, id est, fide prostrernere didicit?

Præmissa notarum, ad Pastoris vitam spectantium, descriptione, quoad doctrinam seu theoriam v. 3. requiritur, ut sit tenax τῆ πίστε λόγος. Ἀντεχόμενον ⊕ emphatice ponitur, qui doctrinam non modo quoad thesin, sed etiam quoad antithesin probe teneat. Quod ipsum antithesin, tractandi officium, & ad credenda, & ad agenda spectat;

ita ut ille, qui Christi doctrinam contra adversarios afferere, & docere vult, ipsam quoque veritatem transferendam esse in praxin, adversus omnes contrarium sentientes, urgere debeat. Evidentissime & cernitur hoc concluditur ex verbis immediate sequentibus, *ἵνα δυνατός ᾖ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιανύσει, καὶ τὰς ἀντιλέγοντας*, tam agenda, quam credenda oppugnantes, *ἐλέγχειν*. quæ verba recte in connexionione ponderata, officium, exercendæ antitheseos, omnino & practicum esse, ostendunt.

Plura in hoc versiculo 9. merito attendenda sunt emphatica. Evangelium dicitur *πιστός ὁ λόγος*, effectum nimirum producens, quem pollicetur. Modo quis enim poenitentiae viam ingrediatur, atque ordinem Evangelicum sequatur fideliter; experietur id certissime Joh. VII. v. 17. Nec alia via datur, qua ad munus pastorale subeundum quis *δυνατός* fiat, quam si efficacia doctrinæ sic admittatur, ut etiam custodiat. Alias & ipsi pastores manent *ἀδύνατοι*, ac nolæ tinnientes, æsque resonans. 1. Cor. XIII, 1. Per *τὸ κατὰ διδαχὴν*, autem nihil aliud vult Apostolus, quam quod conditio *τῆ πιστῆ λόγος*, in hoc sita sit, ut *τὸ κατὰ διδαχὴν* probe observetur. Multi quidem Dei verbum legunt, ejusdem vero efficaciam non experiuntur, quia conformiter ad verbi normam sese non gerunt, nec ipsi doctrinæ ordini obtemperant. Docent etiam multi, sed quia consilium Domini ipsi non experti sunt, nec in eo manent agendo ac docendo; mirum non est, quod auditores suos non convertant. Jerem. XXIII, 22. Ejusmodi auditoribus seu lectoribus ac Doctoribus, *περὶ τὸ κατὰ διδαχὴν* significatur, ipsos in culpa esse, nequam autem verbum. *ὁ λόγος* enim non aliter *πιστός* est, quam

quam secundum ipsam doctrinam: cui tanquam formæ coelesti, docilis anima immittenda est, quasi fusile, ac liquefactum metallum, quod formam typi sui eandem accipit ac refert. Rom. VI, 17. Copula καί, τὸ παρακαλεῖν præposita, sua peculiari emphasi indicat, in eo vim ac indolem ministerii consistere, ut rectas salutis vias Pastor ipse ingressus, ad easdem auditores conducatur, ac eos κατὰ διδασχὴν, ad cuius typum ipse formatus est, iterum fideliter informet. conf. 2. Cor. IV, 6. Quid autem τὸ παρακαλεῖν ἐν διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ sit, 1. Cor. II, 4. explicatur, ubi requiritur non tantum *demonstratio Spiritus*, ut secundum mentem Spiritus S. doctrina & capiatur & proponatur; verum etiam *demonstratio potentia*, per quam non tam miracula ab ipsis Apostolis, cum prædicatione verbi edita, (neque enim tam de *extraordinariis*, quam de *ordinariis* effectibus loquitur Paulus) quam ipsa verbi efficacia, & dona sanctificantia intelligenda sunt. Sensus itaque verborum potius est, quod ille, qui docet, & mentem spiritualem, & robur divinum habere, ac præstare docens debeat. Quamvis enim ipsa Dei verbi potentia ab hominibus docentibus non pendeat, quod statuere, *Donatismum* referret; tamen, qui docentis gerit partes, nisi illam ipse expertus sit, non erit is potens in rebus urgentibus, quarum experientia destituitur: atque hinc curandæ mentium sanitati multum subtrahet, quod iis debebat, neque in difficultatibus spiritualibus verbi fidelitatem satis expedire, aut contra tentationes defendere poterit. Atque ita per vocem ὑγιαίνουσῃ totius doctrinæ indoles ac scopus ostenditur proximus, qui adæquate & unice hic est, ut homines tam in credendis, quam in agendis, ad spiritualem sanitatem reducantur.

Succedit nunc v. 10. & sequentibus altera hujus capituli pars, qua describuntur veritatis & pietatis hostes; continetque illa tum descriptionem seductorum, tum mandatum eis resistendi. Cohæret autem versiculus hic decimus, cum præcedentibus, tanquam ratio & causa in prædicatione. Quia enim dixerat, oportere ministros esse idoneos, & ad redarguendos adversarios; hujus requisiti summam necessitatem sic demonstrat: εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ἀνοπόκτατοι, refractarii (vid. v. 6.) qui quidem pro Christianis haberi volunt, sed veritati voluntatem recusant submittere, maxime οἱ ἐκ περιτομῆς, qui plus orthodoxiæ præ se ferre contendebant. Contra hos & similes Elenchum adhibere legitimum hanc ob causam jubet, quod non sibi tantum, sed & aliis noceant: οἵτινες ὅλας ὁμῆς ἀνατρέψασι, schismata scilicet, contentiones ac divisiones fraudulentis vaniloquiis suis excitando. Si ejusmodi Gnostici vel sciolli, poenitentia integrioris agenda moneantur, cito faciliorem ad coelos aditum sibi fingere noverunt, nec sua contenti pernicie, ceteros in funestissima retia attrahunt; lætos certe, quod falsi denrur Apostoli, qui panis seu turpis lucri gratia, quæ carni grata sunt, concionentur. Perversi enim homines, lubenter de suis opibus largiuntur, iis, qui pravos ipsorum appetitus non modo non castigant, sed & potius publice defendunt approbantque.

Porro specialior, & ad scopum magis pertinens *applicatio thesæos ad hypothesin* v. 12. sequitur, in quo totius *Cretensium* Gentis reprehensio subjicitur peculiaris, recitato *Epimenidis versu* hunc in finem confirmata, ne vitia nominata a Paulo malevolentia quadam, aut suspicione confingi viderentur. Non autem *Prophetam* vere talem intellegit, sed εἶπε, inquit, ἰδὲ αὐτῶν προφήτης; quem ipsi *Cretenses*

tenfes Prophetam habebant, sicut Poëtæ Ethnicorum *Vates* vocabantur. Si quis objiciat, supra locutum de Judæis Apostolum, nimirum jam saltum facere ad Cretenses: ad hoc respondetur, minime exclusis aliis ipsum dixisse, *μάλιστα οἱ ἐκ περίτομης*. Deinde non omnes Judæi tantum advenæ erant, sed multi Cretæ nati, atque educati, mores atque naturam Cretensium sub uno climate facile induerant. Contra hos vult Paulus, ut Episcopus vigilet, iisque vi Spiritus, conscientiam convincente, os obturet. Tantam τὸ ἐπιστομίζειν habet emphasin, ut merito ex ea admirari liceat, quanta vis ac sapiëntia in Presbyterio requiratur ad strophas, vel astutissimi mundi, elidendas.

Apponitur v. 13. ab ipso Paulo citati Poëmatis confirmatio. Ex naturæ quippe peculiari propensione fiebat, ut mendaciis, aliisque vitiis maxime indulgerent. Naturalia vero ita comparata sunt, de quibus Poëta vera quædam scribere potuerit.

Præmissæ confirmationi annectitur mandatum, quod tales arguendi sint, & quidem ἀποτόμως, præcise; sicut, putrida membra sine misericordia, quæ in tempestiva esset, rescinduntur. *Finis* correptionis subjungitur, non legalis tantum, vel Spiritu Evangelico destituta, sed talis, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει. Sicut Chirurgus, sæpius & exacte vulnera purificat, ut sanentur; ita Pastori ἀποτόμως continuandus est verus legis & Evangelii usus, si sanitas in ægrotis animabus sequi debeat. Non contemnenda est observatio, τὸ ἐλέγχειν non solum in confutandis circa credenda adversariis, uti vulgo fit, adhiberi; sed & ita late in Scriptura Sacra sumi, ut ad correptionem circa agenda quam maxime pertineat. Quod vel ex v. 12. 13. 14. 15. 16. apertissimum est. Conf. Tit. II, 15. Joh. XVI, 8. 9. & c.

V. 14.

V. 14. eorum notatur conditio ac ratio (per τὸ μὴ προσέχοντες τοῖς ἰδαικοῖς μύθοις, καὶ &c.) qui elencho spirituali animas suas ad sanitatem adduci patiuntur; conf. 1. Tim. I, 4. cap. IV, 4. & VI, 4. 20. deinde affertur causa, ob quam fabulis & mandatis hominum aures præbendæ non sint; quia qui illis ducuntur, sunt ἀποσεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν. Nonnulli interpretantur *active*, alii *passive*; si active reddatur, *media* vox erit, & tunc sensus est; illorum mandata attendenda non esse, qui veritatem averfantur, vel qui spiritua-lem verbi divini mentem respuunt, vel pervertunt. Si vero *passive*, tunc intelligenda ellipsis est: & sic significatur, iterum tales homines ideo nequaquam audiendos esse, quia perverfi seu potius averfi *quoad* veritatem, & illuminationis gratia destituti; ipsum DEI verbum, seu coelestem doctrinam, non possunt non pervertere, διδάσκοντες ἂ μὴ δᾶ. V. II.

Sicut antea auditores *subiecti*, circa quod Episcopi correptio locum habere debet, *rationem* potissimum sustinebant: ita versiculum 15., ipsos docentes vel maxime respicere, contextus satis innuit. De his igitur potissimum affirmat, quod tales, quales V. 14. notavit, primo μεμιασμένοι, qui quidem Christianismi doctrinam suo modo habeant, sed quos nihilominus animum pollutum contra doctrinam fovere minime pudeat. Secundo ἀπιστοι, qui τὸν κατὰ τὴν διδαχὴν πιστὸν λόγον, quem ipsi non experti sunt, nec auditoribus suis integre inculcent, nec inculcare possint ita, ut omni ex parte sufficienter oportet ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. 2. Tim. II, 15. Quem fontem omnimodæ perversionis seducentium ut eo magis palam faciat Apostolus, a descriptione *subiecti quod*, transit speciatim ad descriptionem *subiecti quo*, καὶ ὁ νῆς, καὶ ἡ συνείδησις. Ubi

ubi particula καὶ bis, ut supra v. 9., posita magnam habet emphasin. Jam quippe locutus erat in præcedentibus de iis, quibus ob pollutam conscientiam fides habenda minime esset. Nunc autem hic additur, quod non solum conscientia ejusmodi doctorum ex parte voluntatis, sed & intellectus pollutus sit. Nec profecto fieri aliter potest; qui enim puram ἐν τῷ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστῶ λόγῳ conscientiam non servant, ipsorum intellectum, seu mentem, etiam perverti ac corrumpi, necesse est. Volunt quidem εἶναι διδάσκαλοι, verum sive poenitentiae partes, contritionem & fidem, sive alia ejusmodi religionis Christianae puncta proponant, tunc quatenus adversum talia pollutus sunt, μὴ νοῦσι, μήτε ἀλέγῃσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαίονται. 1. Tim. I, 7.

Per voces πάντα καταρά, res quidem in se ipsae indifferentes intelliguntur, sed impuri doctores id, quod alias purum est, sibi impurum faciunt. Propterea necessarium esse, subinnuit Apostolus, ut talibus in talibus, quae contra Spiritus Sancti mentem traduntur, non obtemperent ex Cretenfibus conversi. Hocque confirmatur v. 16. cujus sensus hic est: Professione quidem apparent, ac si Deum cognoscerent; si autem inspiciatur vis fidei atque efficacia, tum abnegant, reapse, quod profitentur. Describuntur isti, seducti & seducetes, uberiorius; cum dicuntur ἀπειθεῖς, qui adversus sanæ doctrinae stimulum semper recalcitent: ἀδόκιμοι, quæ vox sæpius usitata per contrarium magis elucescit. Uti enim δόκιμος ille est, qui habitum acquisivit, probatusque in certa re est; ita consequenter ἀδόκιμος censetur, qui habitu vivæ fidei ac charitatis fuerit destitutus, nec probatus. Confer. Rom. I, 28. 1. Cor. IX, 27. 1. Cor. XIII, 5, 6, 7. 2. Tim. III, 8. Hebr. V, 6. 8. Non quidem satis assequi hanc significationem Latini videntur; reddi ta-

D

men

men forte possit, *inepti*, & quidem *περὶ πάντων ἔργων ἀγαθόν*. Per quod bonum opus, quia ministerii negotium maxime intelligitur 1. Tim. III, 1. merito concluditur; neminem, animæ suæ consulturum, pravis magistris obsequi debere in rebus malis.

IN CAPUT II.

ANtea, capite primo, generatim Paulus Ministri ecclesiastici officia descripserat: nunc capite secundo speciatim, ad ipsum Titum sermonem dirigit, cui ostendit, *quid, & quomodo* docere debeat. Quæ tractatio nec superflua videri debet: sed potius affectui Paulino id omnè tribuendum, qui in re gravissima, erga Titum longe ferventissimus est. Hinc enim est, quod mutatis *respectibus*, repetat jam antea dicta. Potissimum vero agitur de *modo*, dogmata cum ipsa praxi inculcandi, atque ita audiores, ad sanctimoniam quavis occasione excolendam, ex verbo divino instruendi.

Versu igitur 1. Paulus, Titum alloquens, & in theoria, & in praxi eorum applicationem fieri jubet, quæ in priori capite præcepta sunt: *σὺ δὲ λάλει, ὡς πρέπει τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ*. Quibus verbis, & quidem sæpius cap. I. v. 9. & c. iisdem positis, primo innuitur, hunc Apostoli laborem fuisse maximum, ut homines, sanæ doctrinæ ignaros & impatientes, recte eadem imbueret: secundo quidem, doceri posse principia naturalia vera, atque in se bona, quæ tamen hoc sensu sanæ non sint, ut animum sanare nostrum valeant. Doctrina quippe, quæ theologicè, & efficaciter sana sit & salubris, omnino supernaturalem indolem habere debet, quam in sola Apostolica licet reperire.

Con-

Conformiter itaque ad sanam doctrinam Tito docendum est. v. 2. *πρεσβύτας νηφαλίς εἶναι*, id est, non externa tantum, sed interna potius, & ex renovatione per fidem fluente sobrietate imbutos; qua cum si externa jungatur, tum vera *σεμνότης* oritur. *σώφρονας*, ita prudentes ex spiritali temperantia factos, ut eluceat peculiaris quædam modestia. Nequaquam oblivioni tradendum, quod cap. I, 8. monuimus; *τὴν σωφροσύνην*, ad animum pertinere, qui si sua confiterit sanctitate ac integritate, non potest non existere talis moderatio, ex qua vera sapientia & in agendis prudentia redundat. Additur cum emphasi magna: *υγιαίνοντας τῇ πίσει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ*. Quæ verba si cum v. i. conferantur, patebit, ex sana doctrina provenire, ut homines sanitate gaudeant; quam porro spirituales intelligendam esse, apposita docent. Ille quippe vere sanus est, qui nihil admittit, quod fidem vel in theoria vel in praxi corrumpat. Observamus quoque, primo tres virtutes cardinales hic apponi; cum tamen proprie non nisi duæ sint, charitate patientiam includente. Certe id nulla alia de causa fit, quam ut ex *ὑπομονῇ* expressa cognoscatur, quod fides & charitas, si veræ sint, puræ sint & incorruptæ. Secundo tres alias præmitti virtutes, quæ ita comparatæ sunt, ut non solum ex fide, charitate & patientia originem suam trahant, (senes quippe sobrii, venerandi, ac temperantes esse jubentur, utpote quos sanos esse oportet *τῇ πίσει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ*) sed & singulæ priores singulas posteriores emphatice respiciant. Sobrium enim esse, ad *πίσιν* aptissime refertur, ex qua tam animi, quam corporis sobrietas resultat. ἡ *σεμνότης* ad amorem proximi seu *ἀγάπην*, quæ per *σεμνότητα*, gravitatem, dispensatur, spectat.

D 2

Quan-

Quando tandem in unum concurrunt *Patientia*, *Fides* & *Charitas*, tum non potest non recta temperantia existere: cum contra dominatur impatientia, omnimoda viget ἀταξία. Constat exinde, nihil majoribus ac senibus magis convenire, quam ut fidem suam ἐν σεμνότητι καὶ ἐν σωφροσύνη constanter demonstrent, & junioribus hisce facibus præluceant.

Alter veluti canon v. 3. sequitur, de vita moribusque matronarum senilium, a quo tamen juniores excludi, minime putandum est. vid. i. Petr. III, 3, 4. Cetera adduntur per *remotionem*. Finis v. 4. annectitur, ut nempe σωφροσύνη, de qua satis sermo factus est, servare alias doceant. Notatu omnino dignum est, v. 5. non communem, qui alias suffecisset, sed peculiarem apponi finem, qui affectum metus excitat! ἵνα μὴ ὁ λόγος τῆς Θεᾶς βλασφημηῖ. Si nimirum sanæ doctrinæ præcepta adolescentulæ (vel etiam cetera ecclesiæ membra) contempturæ essent, fore, ut sermo DEI blaphemaretur. Egregiam certe Ecclesiæ primitivæ proprietatem ob oculos nostros ponit Apostolus, in hoc consistentem, quod illa de omni blasphemiarum occasione vitanda maxime sollicita fuerit. Quicquid enim homines verbo DEI credentes, perperam committunt, a mundo non credente haud tam auctoribus id tribuitur, quam ipsi verbo DEI, licet malum illud ex hoc nullam originem habeat.

τὸ σωφρονεῖν junioribus quoque commendatur v. 6., utpote ipsis præsertim necessarium. Hi enim utriusque sexus in omnibus, etiam in iis, quæ sanctissime tractare oportet, luxuriari solent, nisi diutina & maturiore cura, atque ardentissimis ad DEUM precibus, solidum σωφρονισμὸν obtinuerint, aliàs sub specie

cie profundissimæ agnitionis, singularis pietatis, ac ferventissimi pro DEO zeli, luxuries animi dominium servare vel recuperare potest. Quid enim fervidus tumuluantis, vel saltem inexpertæ juventutis sanguis non committit audentque! conf. 2. Tim. I, 4.

Jam iterum ad Titum tanquam Episcopum pergit v. 7. qui si cum v. i. conferatur, sensus hic erit: Loquere, tanquam παρεχόμενος ἐπὶ πάντα σεαυτὸν ΤΥΠΟΝ. Quid hæc vox in recessu habeat, ex Rom. VI, 17. declaramus; ubi doctrina Evangelica typi instar emphatice sistitur: cui si pastor efficaciter fuerit traditus, fit & ipse typus, in quem deinceps auditores ita immittendi sunt, ut ad ipsum vere in Christo conformentur. I. Cor. IV, 16. I. Cor. XI, 1. Philipp. III, 17. Per ἀδιαφορίαν, constantia in sana doctrina intelligitur; per σεμνότητα, vero gravitas, non qua homines arceat ab aditu Ministri, sed qua ad omnem reverentiam honestam componat adeuntes, uti Beza inquit. Uberius indoles typi, quem Episcopus ipse præbere debet, v. 8. indicatur. Sermo fit ἀνατάγματος, ita comparatus, ut de jure culpari nequeat: idque propterea, ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῆ, confundatur, stimulum in conscientia accipiat. Sicut ipsi Augustino accidit, qui cum adhuc Manichæismo adhærens, divum Ambrosium, elegantissimum Patrem, Mediolani audiret, nec in tam integro viro inveniret, quod damnare posset; ita, non obstantibus armis illis, quibus se satis munitum credebat, convincebatur, ut errores abnegans, parumque de vana eloquentia, quæ ipsum antea rotum occupabat, sollicitus, crucifixum JESUM salutariter amplexus fuerit, Augustin. lib. 5. Confess. c. 13, 14.

Post officia variorum ordinum ætatumque, illa etiam, quæ in Oeconomicis observanda sunt, non tantum ratione Patrum familias, sed maxime ratione servientium, v. 9. inculcantur. ἀντιλέγειν cap. I, 9. de Adversariis, hîc autem usurpatur de famulis, semper rogerere, & oggannire solitis. Conf. Joh. XIX, 12. Act. XXVIII, 19. Rom. X, 21. In voce *ιδίους*, v. 5. occurrente, emphasis later; *νεμῖν* duobus *heris* *servire* posse, Matth. VI, 24. nempe dissentientibus. Ut appareat, quanta sollicitudo in unoquoq; vitæ genere requiratur, talia ponit Paulus *prædicata*, quibus omnium casuum periculo occurrit. Sicut enim v. 9. præcepit, ne servi sint ἀντιλέγοντες, ita v. 10. addit, μη νοσφιζόμενοι, subvertentes, dolose agentes, ἀλλὰ πίσιν πᾶσαν ἐνδεικνύμενοι, sed ita se gerentes, ut animum ad ea undiquaque intendant, quæ bonam fidem ostendunt. Hic per πίσιν non intelligimus tam *fidem iustificantem*, utpote quæ non dicitur πᾶσα collective, quam fructum fidei, quo hæc se exserit circa res externas, vel vim ejus internam ad agenda opera, Col. III, 23. per τὸ ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθαι, ὡς τῷ κυρίῳ, expressam. vid. Gal. V, 22. qui locus est *parallelus*.

Generalis autem conclusio, ad omnia vitæ genera ante memorata, habetur in membro altero hujus versiculi: ἵνα τὴν διδασκαλίαν τῆ σωτηρίας ἡμῶν θεῶν κοσμῶσιν ἐν πᾶσιν. Ubi notandum est, doctrinam ab *objecto primario* denominari, quo tanquam ingenti pondere fideles excitentur ad vitam, doctrina tam sublimi dignam, agendam atque præstandam.

Acce-

Accedit in altera secundi capituli parte v. II, 12, 13, 14, 15. genuina eorum omnium, quæ huc usque præcepta sunt, observandorum ratio & fundamentum. Quod statim v. II. innuit *particula γάρ*, omnino significans, sequentia loco *medii termini* esse, ex quo omnia, quæ ab initio, tam generatim, quam speciatim, urfit, Apostolus, concludantur. Sic itaque locus, qui in tota epistola præcipuus est, incipit: ἡ χάρις τῆ θεῶν, ipse scilicet Evangelicus, ut ita dicam, & favor Dei, & Spiritus ac thesaurus, ἡ σωτήριον, quæ gratia in eo tota, versatur, ut hominem ad *media* ordinata, atque ad *modum* salutis obtinendæ, in Evangelio præscriptum, efficaciter perducatur. πᾶσιν ἀνθρώποις, omnibus & singulis, in quocunque vitæ genere, τῷ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστῶ λόγῳ recte utentibus. conf. 1. Tim. II, 4. 2. Pet. III, 9. Ezech. XVIII, 23, 33. cap. XXXIII, 11. ubi quidem *universalitas* gratiæ, verum simul cum *ordine*, asseritur. ἐπιπέφανη, quasi *superilluxit*, apparuit, & quidem secundum vocabuli *emphasin*, longe clarius, quam in Veteri Testamento. vid. cap. III, 4. potest etiam verti, *patefacta est*, nempe per Christum & Apostolos. Rom. XVI, 26.

V. 12. Subjungitur finis probe attendendus, παιδεία, qua voce *habitus practicus* indicatur, qui emendationem animorum intendit, & re ipsa eos castigat, erudit, corrigit. 2. Cor. VI, 9. 1. Tim. I, 20. Tim. II, 25. 1. Cor. II, 32. Usus pædævticum, quem, qui Apostolica mente carerent, credidissent forte intempestivum, eleganter, & miro cum ordine hic apponit *Paulus*; qui, ut constat, quid sit ὀρθοτομεῖν, ante omnia, *remotivè* procedit ratione ob-

ne obstaculorum, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν, respectu prime, καὶ τὰς νοσηρὰς ἐπιθυμίας, ratione secunde tabule. Quicquid enim positive boni quis habere putat, nihil est, nisi remotio impedimentorum, seu mortificatio passiva in seria poenitentia, & activa in renovatione præcesserit; non enim aliter verum bonum propositum, & virtutes oriuntur per fidem.

Hic ordo *theticus*, ut in exegefi, ita & in homileticis accurate servandus est. Ratio Apostolicæ methodi *remotivæ* additur, ut nempe sic renovatio suas partes etiam *positivas* obtinere possit: ἵνα ἀρνησάμενοι & σωφρόνως, moderate erga nosmet, καὶ δικαίως, juste erga proximum, καὶ ἐυσεβῶς, pie erga Deum, ζήσωμεν, vivamus. Si quis autem hic obiter quærat, cur lex duos tantum Dei & proximi, non vero tres, uti in hoc loco, respectus contineat, responderet *Augustinus* libr. I. de Christiana doctrina c. XXVI. respectum erga semetipsum includi in secundo respectu legis, quando apponitur, sicut teipsum. Cum dictum est, inquit, diliges proximum tuum, tanquam teipsum, simul & tui abs te dilectio non prætermiſſa est. Adjicitur non sine gravi causa, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. Quæ limitatio, in Novo Testamento non raro occurrens, magnam habet emphasin, opponiturque vanis ac falsis *pretextibus* impiorum & hypocritarum, seriæ Conversionis ac Renovationis curam differentium temere, vel ad alteram vitam Apostolicum inchoatæ perfectionis, seu debitæ integritatis studium rejicientium: cum tamen HÆC VITA *spiritualis militiæ*, & probationis tempus esse debeat, in quo revera demonstrandum est, quod, omnibus carnis cupiditatibus abne-

abnegatis, toti ad ea, quæ a fronte sunt, contendamus, & κατὰ σκοπὸν διώκωμεν ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνακλήσεως τῆ θεῆ ἐν χριστῷ Ἰησοῦ. Philipp. III, 14.

Ut hic ordo & *remotivus* & *positivus*, qui tam in renovatione, quam in conversione locum habere debet, eo diligentius observetur, egregia τῆς παιδεύσεως χάριτος *motiva*, per quæ doctrina Christiana sese in omnibus exercere solet, v. 13. & 14. annectuntur. His enim, tum, convertendo, tum magis magisque renovando, *suaviter* proponitur, primo ratione *futuri*, quanta ipsis speranda sint; deinde ratione *præteriti*, ipsos non argento, seu auro, sed pretiosissimo Agni immaculati sanguine redemptos esse.

In voce igitur προσδεχόμενοι v. 13., notamus, latere *medium* hunc *terminum*: ideo pie omnino nos gerere, debemus, quia præmium magnum, τὴν μακάρειαν ἐλπίζα, expectamus. Quæ spes, prout in Scriptura Sacra usitatum est, pro *objecto* ipsius spei sumitur, ut ita emphatice significetur, & habitus fidei ac spei *inhærens*, & *scopus* habitus inhænsivi, futura gloria. Vid. 1. Petr. I, 3, 4, 5, 6, 7. & 2. Tim. IV, 7, 8. Coll. 1. Cor. IX, 25. 1. Tim. VI, 12.

Nec solum beatæ spei fit mentio, verum ad augendum adhuc æmulationis piæ stimulum, additur, : καὶ ἐπιφάνειαν, cum egregio additamento, τῆ μεγάλῃ θεῆ &c. Extabat v. 11. ἐπεφάνη ἡ χάρις παιδεύεσθαι, castigans: hic autem eodem loquendi modo succedit lætissima futuræ gloriæ mentio, ἡ ἐπιφάνεια τῆς δόξης τῆ

E

μεγάλῃ

λα θεῶ, καὶ σωτῆρ[Ⓞ] ἰησοῦ χριστοῦ. Adoratio, quam Redemptori nostro debemus, monet, ut observemus, hunc locum pro ipsius Majestate Divina merito contra *Socinianos* adhiberi, qui fallaciam divisionis committunt, hæc verba τῷ μεγάλῃ θεῷ, plane ab eo, σωτῆρ[Ⓞ], separantes, & ultimum quidem epitheton Christo, sed non, primum concedentes. At vero, si res secundum eorum mentem haberet, Articulus *discretivus* τῷ ante, σωτῆρ[Ⓞ] poni debuisset; quod cum non factum sit, de solo Jesu Christo esse sermonem, evincitur. Unde pariter clarum est, eadem verba in v. 10. de Filio DEI explicanda esse: unum quippe in utroque loco subjectum est.

Nexus itaque v. 11, 12, & 13. Logicus hic est: si Fidelibus expectanda est beata illa spes, ut magnus Deus & Servator magna cum gloria patefaciendus sit, tum sequitur, tanta gratia eos castigari ac vehementer adduci, ut sancte, pie & juste vivant. Quod argumentum Evangelicum est, quia in *motivis* Evangelicis sicut reperitur. Quantum pudoris ac spei ille sentiet, qui quam fortis sit hæc admonitio, apud conscientiam suam exploraverit! Cui vero hic sensus deest, ne cogitet, ac si affectus fidei rem tantam assequi nequeat, sed potius hunc defectum depravato animo suo tribuat, a quo tantopere commendata abnegatio requiritur. Quæ propterea certissimam, ad affectum spirituale in verbo DEI inveniendum, clavem suppeditat.

Sicut v. 13. ex Loco Theologico de vita æterna, ita v. 14. ex Loco sive Articulo de Redemptione, infigne Exege-

Exegeteos momentum adducitur: ὅς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται &c. Ubi iterum tantum situm est pondus, tam ratione redimentis, quam redemptorum, ut pudoris & æmulationis affectui, apud meditantem movendo, maximum adferatur ex paucorum nexu verborum.

Finis redemptionis Christi sequentibus emphatice declaratur, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας. Ut nos redimens, omnia injustitiæ vincula, quibus constricti eramus, in nobis frangeret, & a peccati servitute seu dominio animas revera liberaret. Qui enim hostis ipse adhuc mancipium est, hic redemptionis nondum se participem gerit. Quid hinc ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς &c. significet, nervose explicat divus *Johannes I.* Epist. cap. III, 8. εἰς τὸ ἐφανερώθῃ ὁ υἱὸς τῆ ἀθροῦπα, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τῆ διαβόλου, qui ἀπ' ἀρχῆς ἀμαρτάνει, & ἀμαρτάνειν facit: hoc est, ut ita dissolvat diaboli opera, ipsiusque imperium in homines, ut redempti, verum attingentes fructum, peccatum amplius non faciant, nec, qua tales, facere possint, v. 9. in *oppositione* ad illos, qui *ex Diabolo sunt*, eo quod peccatum faciant.

Duplicem vero redemptionis fructum habemus: *imputativum*, (Justificationem) qui fundamentum est; atque *inbasivum*, sanctificationem, qui alter scopus, ac terminus redemptionis est, quem nisi serio quis intendat, ne justificationem quidem consequi potest. Redemisse itaque nos Christus dicitur *ab omni iniquitate*, cujus privatio est prior fructus; quem alter unā excipit, in eo consistens, ut Servator noster *καταρίσῃ ἑαυτῶ*

λαόν περίσσιον; ad quod epitheton immediate, & sine copula accedit, ζηλωτήν καλών έργων: ut ita emphatice significetur, eos tantum ad Christi peculium pertinere, qui veros zelotas se præbent; nec non omnia, quæ religionem Christianam respiciunt, ad sanctificationem sic transferenda esse, tanquam ad finem, respectu nostri in ordine gratiæ ultimo semper atque actu ipso intendendum. Connotantur ergo, *privatum & positivum*, ἵνα λυτρώσῃ, καὶ καθαρῶσῃ λαόν περίσσιον, ζηλωτήν καλών έργων: quæ duæ partes, indissolubili nexu combinatæ, rectam illius indolem produunt, qui vere justificatus est.

Tanta autem in voce, *περίσσιον*, emphasis est, ut circa eam parallelismus, seu analogia Scripturæ, conferri mereatur. Habemus in oratione Dominica panem *ἐπίσσιον*, id est, qui quotidie ad nutriendum corpus idoneus ac necessarius est, atque ita ad substantiam hominis sustentandam spectat. Non excluditur quidem panis spiritualis in petitione quarta, sed nihilominus obvium magis est, primò naturalem seu corporalem intelligere. Quando autem hic perhibetur, Christus, *περίσσιον*, id est, talem sibi purificare populum, qui pro substantia ipsius sit, non hæc quidem personalis, sed mystica fuerit statuenda. Habet enim ipse Dominus suam propriam individualement substantiam; habet tamen etiam qua caput Ecclesiæ, quæ corpus mysticum ejus est, mysticam substantiam, atque influit in fideles, veluti membra sua, una cum iis spiritu intime unitus, & ipse in iis est, ipsique in ipso. Joh. VI, 56. Conf. Ephes. I, 22, 23. III, 16, 17. I. Cor. VI, 17. XII, 12, 13.

Hinc

Hinc vocabitur *περιόσιος λαός*, qui pro ipsius substantia est, qui ex ipso influxum spirituales recipit, qui *caro ex carne & os ex ossibus ejus* est. Ephes. V, 30. Nec dubitandum, quin Paulus simul respexerit ad mysterium conjugii Gen. II, 18. 22. ubi mulier creata, ut circa virum, seu pro ipso esset. Ita quippe Ecclesia addicta, est sponso Christo, & coram eodem esse ac manere debet. 2. Cor. V, 6. 8, 9. Unde apparet, quam sublimis & mysticæ significationis sit *περιόσιος λαός*, notans illos, qui scilicet secundum mentem & spiritum Christi vivunt, & ita ipsius sanguine sunt purificati, ut in externo judicio statim agnoscendi sint futuri, qui ad Christum tanquam *περιόσιος* spectent. conf. Malach. III, 17, 18. Vera Ecclesia idcirco non est populus, qui cum mundo in peccatis corrumpatur, vel iniquitati adhæreat; sed *peculiaris*, qui peculium singulare constituit, isque cætus oppidò exiguus sanctorum Altissimi. Dan. VII, v. 18. Luc. XII, 32. Hunc in finem Deus ipse sic *Jeremiam* cap. XV, 19. alloquitur: *Si separaveris (eduxeris) pretiosum a vili*, h. e. ut populus mihi peculiaris seligatur, *eris ut os meum*, h. e. concionator secundum meam voluntatem: *convertentur ipsi ad te, & tu non converteris ad eos.*

Quod ad *ζηλωτήν* attinet, observamus porro, quod quia Hierosolymis, ut *Josephus* refert de *Bello Judaico* l. IV. VII. &c. famosi *Zelotæ* erant Pharisæi; hisce Paulus tales opponat, quos *ἡ χάρις παιδεύσεια* genuinos Zelotas efficiat, & qui non hypocriticum seu affectatum in malis, sed vere divinum in bonis operibus zelum demonstrent. Annotationem hanc, levem conjecturam

non esse, confirmat Apostoli allusio, qua Pharisaismo similiter opponere solet separationem suam optimam ad Christianismum & Apostolatam, ut Rom. I, I. Galat. I, 15.

Post vehementes desiderii atque æmulationis affectus, tandem ita concludit: ταῦτα λάλει, καὶ παρακάλει, καὶ ἔλεγχε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς· μηδεὶς σε περιφρονεῖτω, hoc est, ὑγιανύσῃ doctrinæ recte fecandæ inhære, & negligentiam atque metum omnem excute, cum tua doctrina tam solidis, & tam divinis fundamentis fulciatur. Nemo te, tanquam armatura a Deo egregia instructum, despiciat. Non vult autem Apostolus, ac si pro honore & imperio Pharisæico certare Titus debeat. Vera potius mens Paulina hæc est: sic demonstra robur ac prudentiam Evangelicam in munere tuo, ut auditores, coelestis gratiæ donum, Iquod Deus in te reposuit, semper revereri teneantur. Uno verbo, doce in demonstratione Spiritus ac potentiæ, ne alioqui doctrina tecum in contemptum veniat. Vid. S. R. Spe-neri Libellus Germanicus, in quo Scripturæ loca vindicantur, quibus abuti solent οἱ κατὰ σάρκα ὄντες. p. 524.

Atque ita vera ἐπιταγή, & spiritualiter præcipiendi ratio, demonstrata est consistere in eo, ut fundamenta ad docendum Evangelium, & ad urgenda ac vindicanda ipsius officia adhibeantur ejusmodi, quæ de gratia DEI castigante & alliciente per Christum animos convincant.

IN

IN CAPUT III.

Sistit hoc caput peculiarem præcedentis confirmationem, ipsamque conclusionem. Maxime autem, interest, ut in illo singularem Pauli affectum perspectum habeamus, qui in eo totus est, ut suum in auditoribus, integerrima pietate, *puraque ad vitam aternam doctrina* imbuendis, zelum ardentissimum ostendat; quem magna cum solitudine attendere illi debent, qui Ecclesiæ aliquando inservire constituerunt. Quo enim propius vocationem ad Ministerium imminere duxerint, eo magis studiorum vela contrahant necesse est, curasque omnes ac labores in hoc unum necessarium convertant; ut norint, quomodo homines ad Christum efficaciter ducantur *διὰ τῆς κατὰ τὴν διδασχὴν πιστῆς λόγου*. Meditandum hîc, quid Paulus, licet Apostolus, de se ipso proferat 1. Cor. II, 1, 2. nec non 1. Cor. I, 17.

V. 1. habetur propositio capitis de iis, quæ docenda sint. Præcipit fidelibus ipse Apostolus, *ἀρχαῖς καὶ ἐξουσιαῖς ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν*. De obedientia Magistratui, etiam infideli debita, lege fusius Rom. XIII. 1. Petr. II, 13, 14. Matth. XXII, 21. Joh. XIX, 21. &c. Cui mandato specialiori generalius adjungit, *πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοιμοὺς εἶναι*. Quod de Ministro Ecclesiæ dicitur 2. Tim. III, 17. hîc de quovis Christiano requiritur; nec erraverimus, si omnia hujus officia hoc versu simul præscribi dixerimus. Sicut enim antea aliis alia præceperat cap. II. v. 2, 3, 4, 5, 6, 7. 9. ita in genere omnes jubet

jubet idoneos & alacres esse ad omne opus bonum. Quod ipsum porro *antithesi* illustrat & amplificat v. 2. non solum prohibendo, μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχως εἶναι, sed & injungendo, ἐπιεικείς εἶναι &c. conf. Phil. IV, 5. Ratio itaque secundi & tertii capitis hæc diversa videtur esse, quod illud *primam*, hoc vero *secundam tabulam* magis respiciat.

Jam v. 3. sequuntur maxima Epistolæ pondera, quæ ut recte agnoscantur, v. 1, 2, & tertii connexio probe est observanda. Virtutes supra præceptas inculcare Titus debet, cur? ἡμεν γάρ ποτε ἔχ ἡμεῖς &c. quibus emphaticis verbis spiritualem μεταμόρφωσιν (conf. Rom. XII, 3.) cum in Gentilibus & Judæis, tum in illis, qui baptismi foedus carni iterum serviendo violarent, vere instaurandam, & summo cum studio porro conservandam esse, contendit Paulus. Extat 1. Cor. VI, 10. ἡμε, hic autem ἡμεν ἔχ ἡμεῖς. Ut sic videamus, ipsum Apostolum, qui alias circumcisus erat, & secundum externam legem ita se gesserat ante conversionem, ut ἀμεμπτος esset, seipsum nihilominus, ratione pristini status, in eadem cum ipsis ἀμαρτωλοῖς classe collocare, & suo exemplo civili honestate larvatum DEI cultum plane damnare, omnemque hypocrisin depositam velle. Accedunt ipsa irrogenitorum *epitheta*, quibus non tantum externa respiciuntur opera: Saulus quippe justissimus hoc respectu fuerat; sed affectus maxime exponuntur, quibus & ipse laboraverat. Vox, πλανήμενοι, statum naturæ sibi relictæ levisimum, maxime apud juniores, exprimit, qui distracti ac planetarum instar errantes, semper alias eligere vias solent, quam-

quamdiu τῶ σωφροσιμῶ expertes sunt. Vide Ecclesiasten cap. VII, 18. Per δαλέουτες proprie inordinata & habitualis ad creaturas animi propensio, spiritui decalogi e diametro opposita, indicatur. ἐν παντί καὶ φθόνος διάγοντες, illi sunt, qui tam profundas in malitia & invidia, tanquam in suo elemento, radices egerunt. ut nullum plane veri amoris actum elicere possint. συνητοῖ vero, qui aquas infernales continuo quasi propullulantes, Jac. III, 6. 8. semper habent quod opponant, regerant, vel culpent ex mero odio. Sed de his affectibus pravis, qui, proh dolor! fati noti sunt, non plura. Ut autem *tertium versiculum*, cum *quarto* emphatice cohærentem, eo clarius videamus, sequens apponimus argumentum: Quicumque fuerunt ἀνόητοι &c. & hos pravos affectus agnoverunt ac deposuerunt, illi non denuo inclinare ad eos debent. Atque ἡμεῖν καὶ ἡμεῖς tales, at vero liberati sumus. Ergo &c. Hoc est argumentum Apostolicum, cujus ad majorem ne quis omissam putaret in textu limitationem hanc: & vero ad meliorem statum pervenerunt: ipse eam supplet. Nam Conversionis *privativo*, seu termino *a quo*, v. 3. *positivum* subnectitur, ceu terminus *ad quem*, v. 4. 5. 6. Quam in rem merito legendus Augustinus contra 2. epistolas Pelagianorum lib. 1. ad Bonifacium: Fuimus, inquit, & nos stulti aliquando &c. Talis hic Saulus fuit, quando secundum justitiam, que in lege est, sine querela se fuisse dicit. Philipp. III, 6. Nam quia non post hanc vitam abominabilem, ut esset sine querela, in lege effecerat, moresque mutaverat, evidenter id his, que sequuntur, ostendit: quandoquidem mutatum se non dicit ab his malis, nisi per gratiam Salvatoris. Adjungens enim hoc ipsum, ait: Cum autem benignitas & humanitas il-

F

luxit

luxit &c. v. 4. 5. 6. 7. Quando consequentia considerantur, deprehenditur Pauli affectus. Ille scil. non potuit, nisi gratia Dei purificari; erat enim sine querela, nec eum quis, nisi pro justo habuit: sic tamen cum omni sua justitia hoc assequi non potuit, ut liber esset a miseria. Duo vocabula, ἡ χρηστότης & ἡ Φιλανθρωπία, etsi ejusdem generis sunt, quia tamen repetuntur *articuli*, diversa significare existimamus. *Χρηστότης* videlicet generaliorem Rom. II, 4. & ex ipso naturæ lumine investigabilem, Act. XVII, 26, 27. ἡ Φιλανθρωπία vero specialiore, & magis Evangelicum respectum involvit. Quid per ἐπεφάνη intelligatur, ex 2. Cor. IV, 4. manifestum est. Ut enim malus spiritus, tanquam *Deus hujus seculi*, carnis & sanguinis, & viri voluntate, Joh. I, 13. aliisque mille prætextibus atque præjudiciis inspiratis, excæcat mentes τῶν ἀποδιδυμένων, ne irradiet eos lumen Evangelii gloriæ Christi; ita ἡ Φιλανθρωπία τῆ σατῆρ^ς ἡμῶν θεῶ ἐπεφάνη in Evangelio, non ut tantum verbi prædicatio fieret, sed ut efficaces ejus irradiationes cor penetrarent, ac lucem in ipso *foecundissimam* sol justitiæ produceret. 2. Cor. IV, 6. conf. Dnn. D. Olearii, Prof. Lips. & D. Langii Prof. Altorf. Dissertationes de illuminatione.

V. 5. Sux & aliorum *salutaris mutationis media* propositurus Apostolus, *negative* ante omnia procedit, excludendo ipsam suam justitiam pristinam, quæ plane nullius fuerit momenti. *Articulus* τῶν fortissimum, indicat affectum, quo testatur suo exemplo, naturalem seu Pharisaicam sanctimoniam, licet speciosissimam, pravitate haud immunem esse. Ad *positivum* deinde progrediens, primo *causæ principalis* mentionem facit,

facit, quam τὸν θεὸν ἔλεον esse asserit. conf. Eph. II, 6, 7, 8. Gal. VI, 16. Vox ἔσωσε effectum, & imputativum, justificationem, & inhæsitivum, sanctificationem, exprimit. Secundo a causa principali ad instrumentalem transit, quæ est τὸ λῆτρον τῆς παλιγγενεσίας. Per quod medium non tam allegoricum quid, quam ipsum *Baptismum* intelligimus, non quidem, ut *opus operatum*, respiciendum, sed ita comparatum, ut Spiritus Sanctus per hoc sacramentum in hominibus omnino virtutem exserat; qualem ostendit Christus Joh. III, 3, 5, 6. Quia enim immediate addit, καὶ ἀνακατανόσεως τῶν πνεύματων ἁγίων, prorsus evincitur, *Baptismum* efficaciam medium esse. Supra observavimus, articulos repetitos plerumque diversa notare, ut v. 4. antecedente; quibus hinc omisfis, regenerationem baptismi a renovatione Spiritus Sancti neutiquam diversam esse, innuitur. Non quidem male vertitur quoad ipsum veritatis sensum; *Per lavacrum regenerationis, & renovationem Spiritus*. veruntamen Græcus textus, una cum re significata, optime admittit *genitivum* etiam posteriorem, *renovationis Spiritus*, ut efficacia Sacramentalis denotetur. Conf. Dn. D. ANTONII, Præceptoris mei meritissimi, Not. in C. T. Seff. VII. de *Sacram. in genere*. Can. VIII. De *adultis* in textu sermo est, apud quos ex verbo vera poenitentia effecta jam erat, cuius demum ipse *Baptismus* sequens complementum sigillumque efficax fuit; servato sic ordine, qui ratione jam utentibus debetur juxta Matth. ult: *Ite, docete, & baptizate!* Exemplum occurrit Act. VIII. ubi prius a Philippo Eynuchus eruditur, & postquam ex Philippi prædicatione tanta in corde ipsius mutatio esset orta, ut *ex toto pectore* in Jesum Christum crederet, tum demum baptizatus est. Quæ lotio Sacramentalis, quia *subjectum* obi-

cem non ponebat, sed vere poenitens erat ac credens, adeo efficax fuit, ut Evnuchus ipse iter suum lætus continuaret. Ex hac doctrina & exemplo concluditur, quam frivole illi agant, qui Judæos, Turcas, vel alios adultos, non præmissa sufficienti veræ conversionis exploratione baptizant, notitia mere historica, & externa baptizandorum professione contenti; cum tamen in talibus *subjectis* genuina cordis mutatio profus prærequirenda sit a baptizante, & sollicitè prius dijudicanda. Ut autem probare quisque posset, an haberet adhuc, quod ipsi olim in Baptismo collatum erat, ac renovationis Spiritum magni æstimaret; declarat Apostolus ipsius vim atque ubertatem admirabilem. v. 6. Ubi non tam de miraculosis, quam de sanctificantibus donis agitur, quæ in unumquemque vere reginitum effunduntur, & quidem *πλοῖως*, ita ut nemo conquiri possit, modo se dignè *κατὰ τὴν διδασχὴν* gesserit, se non recepisse *sufficientem* gratiæ efficaciam. Quod ad ejusmodi effusionis modum attinet, respectu infantum est ille incomprehensibilis; adulti vero tam vere cum ipso effectu agnoscere debent ac possunt, quam olim ipse Apostolus. *Ordo* iste talis est. Quando quis adultus irregenitus, vel qui baptismi gratia voluntariis peccatis excussa, carnis & Satanæ mancipium factus iterum est, seipsum tandem tanquam turpe, nudum, ac foetidum, spirituale cadaver cum dolore intuetur, & vere secundum Verbi ductum ex Jesu Christi morte conteritur juxta Deum, 2. Cor. VII, 10. tum, per communicatum ex Evangelio gratiæ & misericordiæ divinæ gustum, ipsa Spiritus S. effusio tam *realiter* atque *efficaciter* contingit, ut homo tandem præ gaudio cum *Syracida* excla-

exclamet cap. XVIII, 1. *O quanta est misericordia Domini, quam benigne se inveniendum præbet!* confer Ps. XXXIII, 5. 21. Rom. V, 5. 1. Petr. II, 3.

V. 7. Sequitur *finis* effusi spiritus, & *intermedius*, justificatio, & *ultimus in suo genere*, coelestis hæreditas. Ut desiderii, & æmulationis affectus excitentur, porro apponitur *ναρ' ἐλπιδα*; idque ex fundamento dogmatico, quia spes est fidei fructus, quo ipsa fides obsignatur, & sic quidem, ut per *spem vivam* 1. Petr. I, 3. æterna vita sese jam in fidei exserat, bonumque quod speratur, actu ipse possideat, licet *inchoate*. In civilibus si cui e. g. domus assignatur hæreditario jure, post aliquot demum annos possidenda, præter pignus datum, actu ille nihil habet. At vero apud fideles longe majora reperiuntur, utpote quibus & pignus, & cum pignore, imo in pignore, ipsa res actu exhibetur, & vere quidem, tametsi nondum consummatè 1. Cor. XIII, 12. occulte Coloff. III, 3. 4.

Proposito fidei fundamento, Ministri Ecclesiæ requisitis & partibus, subjungitur v. 8. Conclusio, ubi locutio *πιστός ὁ λόγος*, tanquam asseveratio universalis, ad omnia refertur, quæ in I. II. & III. capite hæctenus præcepta seu prolata sunt. Mirari quidem lectorem oportet, tam subito hic Paulum abrumpere; verum notandum putamus in *exegefi*, si ejusmodi abruptio contingat, causam vel ex *oppositione* aliqua peti posse, quam in sequenti versu invenimus. Idem itaque est, ac si dicere forte voluisset: Heterogenea, licet alias bona, ecclesiæ inculcanda minime sunt, sed potius omnes Episcopi conciones huc oportet tendere, ut fundamentum veræ conversionis & sanctificationis constanter

excolatur; sic enim semper optime collocatur tempus. Pro confirmanda Apostolica mente, magnum in voce βέλομαι pondus situm est: ita sentio, hæc est mea voluntas: ἵνα Φροντίσωσι καλῶν ἔργων πρόξισται οἱ πεπιστευότες τῷ θεῷ, &c. Quæ verba, quia rem insignis momenti continent, v. 14. repetuntur, ostenduntq; *emphatice*, omnino Theologi seu Pastoris esse, ut cum fide justificante fructus eadem ipsa dignos solícite urgeat.

Quæ in v. 9. ut vitanda ex adverso annectuntur, ad Historiam Ecclesiasticam pertinent, ex qua discimus, etiam conversos tum temporis quosdam, ex residuo carnis pruritu, omnia scire voluisse. Quæstiones autem potissimum Judaicæ sunt, de quibus similiter actum i. Tim. I, 4. 2. Tim. II, 23. &c. Vocabulum compositum, περίτρισσο, emphasi sua significat, fidelem ministrum, ejusmodi *inutilia & vana*, tum a se, tum ab auditoribus rejicere debere i. Tim. IV, 7. ut hi aliquando coram judicio divino testentur, sese non nisi fundamentalia & valde bona a doctoribus suis accepisse.

V. 10. Singulare est monitum de vitando *homine heretico*, qui scilicet, cum antea vere conversus esset, in errores tamen fundamentales delapsus, iis voluntarie, malitiose & obstinate sic inhæreat, ut omnem adhibitam admonitionem respuat, nec ad meliorem revocari mentem possit. Per *μίαν ἔνδευτέραν νεθεσίαν* vult Apostolus, ut, propter damnationem vitandam præcipitem, omnes vere Theologicæ correctionis *gradus* solícite præmittantur, sufficiensque temporis spatium, notorii erroris accusato, ad rem mature ponderandam, relinquatur. Quod si tentatis omnibus subsidiis, quæ charitas & prudentia Christiana suppeditant, ille nihilominus

minus in perniciosa hypothesi maferit ; tum demum hoc Apostoli consilium incidet, quod absque formidine oppositi sequi liceat: παρατῆ, ita tamen, ut preces pro tali non intermittantur. Conf. 2. Joh. v. 10. & 11. Ratio hujus rejectionis sequitur v. 11. ὅτι ἐξέπραπται ὁ τοῦτῳ καὶ ἀμαρτάνει, ὡν ἀποκατάκριτος. Quæ verba hæreticum secundum genuinam indolem sistunt, confirmantque, talem nondum esse, qui sententiam veritati contrariam, vel etiam pestilentissimam protulerit; sed qui in erroribus, fidei seu charitatis fundamentū evertentibus, pertinaci habitu obfirmatus persistat. Errores quidem, qui *fundamentales* appellantur, hæreseos *materiale* sunt; *formale* tamen illius maxime in errandi pertinacia recte collocatur. Sic enim Nestorius, & Arius pro hæreticis non prius habebantur, quam cum in perversa mente persistenterent, satis commonefacti: id quod est hoc loco τὸ ἀμαρτάνειν, quo voluntaria nequitia errantis subaudienda innuitur. Vox difficilioris sensus, ἀποκατάκριτος, Rom. II, 1. quodammodo explicatur. Redditur, qui *damnat seipsum*; utpote qui, etiam si veram antea fidem sit expertus, & tam theoretice quam practice medicamentum agnoverit, perniciosæ nihilominus doctrinæ admittente venenum evomere constanter recusat, & reclamante conscientia monentibus contradicere non desinit. Norandum autem est, quod talis *subjecti* convictio si non appareat, nihilominus vera esse possit, licet verba, gestus & scripta aliud mentiantur; nisi forte obloquentis conscientia sensum excoecatio ipsa abstulerit.

Epilogus, quem ultima capitis pars constituit, varias continet *circumstantias*, quæ ut in aliis epistolis θεοπνεύ-

τοῖς, ita] in hac de genuinis Christi membris ponuntur, quorum unum alteri amore tenerrimo curaque singulari præsto esse studet. Quocirca hîc & alibi notanda est *oratio*, quam vocant, *morata*, in probitatis, prudentiæ ac benevolentia affectu demonstrando sita. Particula *καὶ* in v. 14. emphasin hanc habet: Ut ego Paulus fraterna erga te Titum familiaritate utor, & de fratribus, quos commendo, v. 13. omnino sollicitus sum, v. 15. idem quoque a nobis discant οἱ ἡμέτεροι erga se invicem præstare. Conf. Gal. VI, 9. Hebr. VI, 10. Rom. XII, 11. 13. 2. Thes. III, 7, 8, 9. Nam contra ex insolente vita, quam nonnulli, ac si proximo nihil deberent, pro arbitrio eligunt, multa scandala & suspiciones enasci solent. Indicatur etiam, in quibus bonis operibus alter alteri prælucere debeat; nempe, non solum in precibus & Psalmis, Col. III, 16. sed quoq; εἰς τὰς ἀναγκαῖας χρείας, quibus admovere manus, pro concessis viribus, quivis teneatur Christianus, nisi vel ex ignorantia, vel ex malitia ἀκαρπῶς, ignavus venter, cap. I, 12., & inutile terræ pondus esse malit contra divinum ordinem 1. Thes. IV, 11, 12. 2. Thes. III, 6, 10, 11, 12. Concludimus tandem has observationes sequenti: Apostolum v. 15. eos salutare, qui nos, inquit, diligunt ἐν πίστει. Neque enim existimamus, *alios* homines in Creta defuisse, qui & ipsos Dei servos diligerent, amore vulgari ac naturali: idcirco additur, ἐν πίστει, ut intelligamus, parum prodesse charitatem, qua bonos & bonum quodvis adprobaverit, quispiam, nisi affectus hujus principium in vera fidei indole fundetur ac radicetur. Quam quidem ut Deus sanctissimus in nobis stabiliat, omni animo contendimus per Jesum Christum.

F I N I S.

Dissertationum hoc in volumine quae continentur catalogo.

1. De Legali, & Ecclesiastico Calvini.
2. Hecologiae Sefaricas a Jo. Henr. Chaii.
3. D. D. Breithaupti Oratio inauguralis de Religione: Euan: sal et Indoles.
4. Historia Novae Religionis Christianae inter Anglos, et Silesios: Lipsiæ 1709.
5. Stunenbergi De Genealogia Christi.
6. D. D. Breithaupti Exercitatio Geometrica in Epistola S. Pauli ad Titum.
7. Egidii. Animadversiones in Epistola S. Pauli ad Philippenses.
8. J. Henr. Mulleri commentationucula in dicto paulino 1 Cor. c. 11. vs. 13. in omni Epistola postea.
9. De Nouissimis Diebus in pia Gadenensi Fratrum Synodo.
10. D. P. Archidiaconi de Praxis Ervord.
11. B. Jo. e. Musgi De Predestinatione contra Calvinianos.
12. Egid. De Sac: Cera.
13. Jo. Henr. Michaelis De Textu N. T. Provo.
14. Diss. Inauguralis De rebus ^{antiquioribus} nostris cum Dec. Jo. D. Breithaupti.
15. M. Chr. Bened. Michaelis. De Nominibus Christi. ||||

153 635

AB 153635 (1)

ULB Halle

003 359 697

3

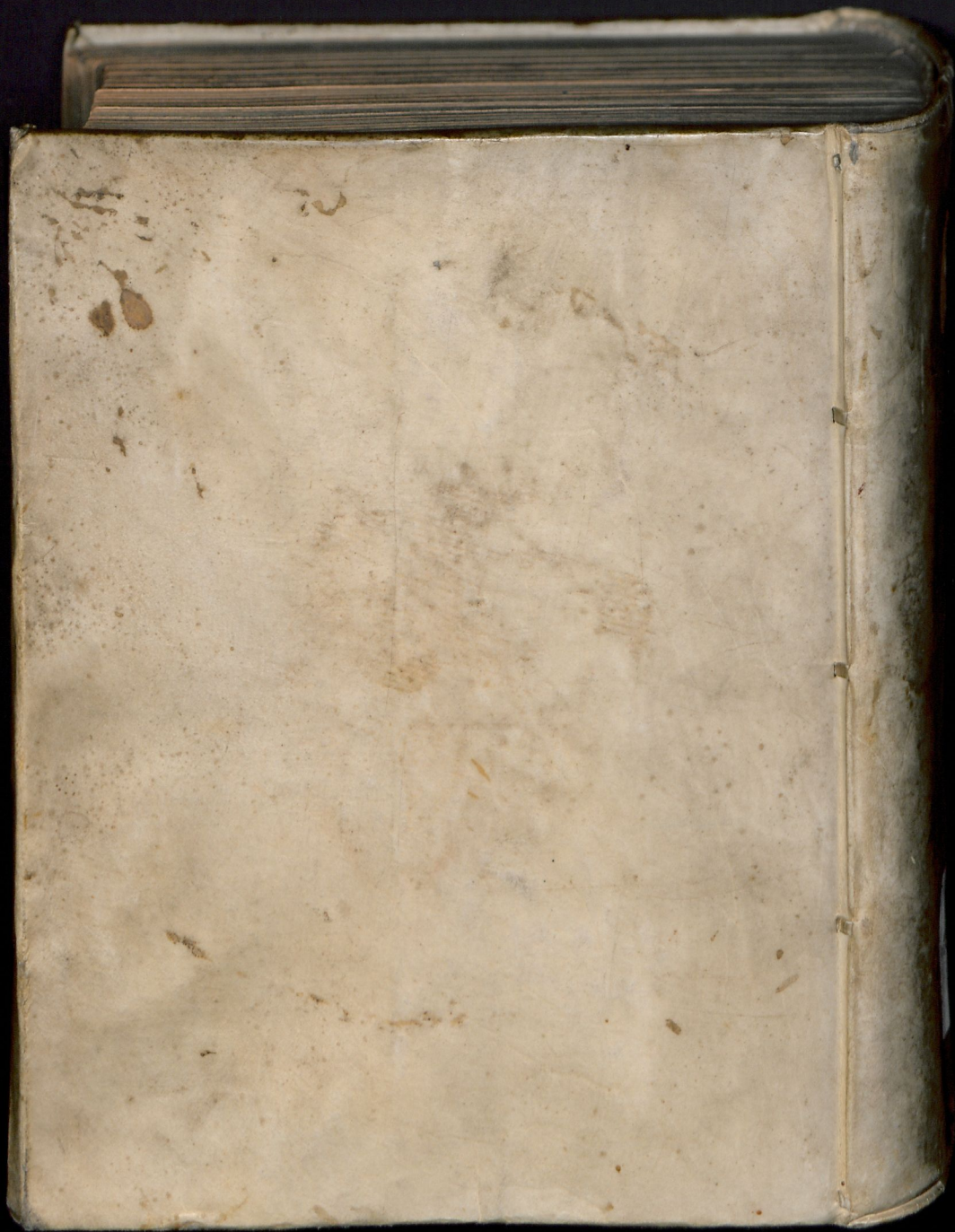

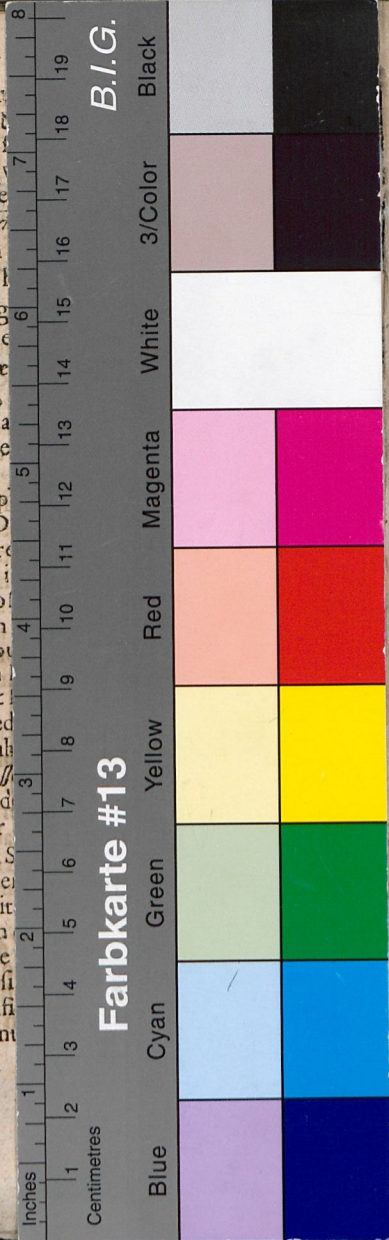
fk

TA

153 635

7.

EXERCITATIO THEOLOGICA
EXEGETICA
IN
EPISTOLAM
S. PAULI AD TITUM,

PER DEI GRATIAM
IN REGIA FRIDERICIANA,
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DN. FRIDERICO WILHELMO,
REGNI BORUSSICI, ELECTORATUS, ET PROVINCIARUM
BRANDENB. HEREDE, & reliqua,
PRAESIDE
DN. JOACH. JUSTO BREITHAUP, S. THEOL. D. & P. P.

A. MDCCIII, m. JUN.
Publico Examine submissa
a
RESPONDENTE AUCTORE
DAVIDE NICOLAO BERDOTO, Montisbelg.
SERENISSIMI MONTBELGARTICO - VVURTEMBERGICI DUCIS
Alumno,

HALAE, LITTERIS ORPHANOTROPHII.

